

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност *професор*
в професионално направление *Филология 2.1.*,
научна специалност *Български език* съгласно обявата в
„Държавен вестник” бр. 29/12.04.2022 г.
с кандидат доц. д-р Руска Събева Станчева
Рецензент: проф. д.ф.н. Владко Данаилов Мурдаров

Единственият кандидат по конкурса Руска Станчева е завършила *славянска филология* в СУ „Св. Климент Охридски” през 1982 г. Защитава като редовен докторант дисертация на тема *Приносът на българските езиковеди в изграждането на книжовната лексика през 20. век (Проблеми на кодификаторската практика)* в Института за български език през 1994 г. От 2005 г. става след конкурс *доцент* в Института в Секцията за съвременен български език.

За конкурса кандидатката представя две монографии – *Кодификаторската практика на първите български научни граматики* (2021), която определя като свой *хабилитационен труд*, както и *Кодификацията в контекста на езиковите нагласи* (2021) – и двете публикувани АИ „Проф. М. Дринов“. Наред с тях са представени още 9 студии, както и 4 статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация, 6 от които в съавторство, като 3 са резултат от колективен проект, който кандидатката ръководи. 2 от студиите също са в издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация. Представени са също и 25 статии и доклади, публикувани в *нереферирани списания* с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове, 6 от които в съавторство. Не са включени *правописните речници*, както учебниците по български език, одобрени от МОН, в които кандидатката е съавтор.

Хабилитационният труд на кандидатката *Кодификаторската практика на първите български научни граматики* се свързва с историята на българската граматична мисъл, кодификацията на книжовните норми и българската граматика, като се анализират както историко-културният, така и лингвистичният контекст за появата на шестте научни граматики, публикувани през периода 1936 – 1944 г. Приносно в изследването е очертаването на прехода от *младограматизъм* към *функционализъм*, който се проявява при тях, като се набляга на наблюдавания преход от *диахронията* към *синхронията*. Избраният теоретичен подход спомага съществено за тълкуване на принципите за интерпретацията на езиковите факти и на кодификаторската практика. Подчертава се, че като цяло избраната практика на кодификаторите има *нормоподдържаща функция*. Техният подход към описваните граматични средства е пряко зависим от избрания подход – докато *младограматизмът* предполага *нормативните*

препоръки да са преди всичко изключение, при избрания функционално-структурен подход (който по-късно се налага) личи стремежът към описание на функционалните разлики между вариантите граматични средства с оглед на тяхната перспективност. При представяне на граматичните норми при отделни категории на глаголите проличава високата степен на установеност и стабилност, докато в определени пунктове на нормативния комплекс при имената се отчита по-висока степен на граматична вариантност. От изложението проличава, че кодификацията представлява непрекъснат и продължаващ процес, което е преход към другите изследвания на авторката. В монографията се прави връзка и с реконструкцията на балансираните индивидуални и колективни езикови нагласи в периода между двете световни войни. Монографията представлява обобщение и на някои по-ранни проучвания на кандидатката, които допълват направените изводи. Нужно е да се подчертае, че тази монография има подчертан научен принос.

Втората монография на кандидатката *Кодификацията в контекста на езиковите нагласи* се свързва с проекта *Изследване на обществените нагласи и ценностните ориентации към българския книжовен език като фактор за кодификацията на нормите му*, на който тя е била ръководител, и представлява изследвания, свързани с установяването на корелациите между езиковите нагласи и кодификацията в рамката на теорията на книжовните езици. Монографията съдържа множество теми, които взаимно се допълват, за да се представи общата картина за езиковите нагласи. Приносно е установяването на някои характеристики на книжовния език като йерархията на функциите му; степента на задължителност на книжовните норми; качествата на действащата кодификация, както и демографските характеристики, определящи за езиковите нагласи. В основата на теоретичната рамка на изследването е положено разбирането на кандидатката за езиковите нагласи като индикатор за представеността на комуникативната и символната функция на книжовния език, които са с висока консистентност. При тяхното изследване авторката установява, че днес нагласата езикова лоялност се обвързва най-вече с неговата разграничаваща функция. Обект на внимание в тази монография е влиянието на устната реч върху писмената, което изисква балансиран подход при преразглеждането на кодифицираните норми, като е нужна всяка промяна, свързана с иновации, да се оценява системно, тоест по отношение на други норми, за да се открие връзката между тях, тъй като вземането на кодификаторско решение за една норма може отчетливо да повлияе върху състоянието на друга норма. Разглеждат се демографските фактори, които обуславят езиковите нагласи, като се доказва, че днешната кодификация е балансирана и подкрепя унифициращата функция на книжовния език, а така всички поколения се идентифицират със стандарта и поддържат езиковата лоялност. При това липсва противопоставяне на езиковите нагласи във връзка с процесите на интернационализация в книжовния език днес. Демонстрира се, че

положителните нагласи във връзка със символните функции на книжовния език са най-силно изразени. Като обобщение е нужно е да се подчертае, че тази монография има както научен, така и научно-приложен принос и служи като подготовка за изложения, които да допринесат за окончателно формулиране на книжовните норми в следващи граматични описания на развития книжовен език. Това важи както за изводи, че промени в сегашните кодифицирани норми обикновено биха се приели негативно, така и че трябва задължително да се отчитат и съществуващите пуристични настроения във връзка с предполагаеми промени.

В множеството представени изследвания приносно е разглеждането на кодификацията на книжовните норми, което интересува кандидатката, като се очертава фактът, че в книжовната граматична система протича процес на задълбочаваща се интелектуализация на книжовния език като негова основна структурна черта и той много бързо се е формирал като непроницаем за диалектни влияния. Приносен характер имат изследванията, свързани с конкретни граматични норми в динамика (за писане на пълен и кратък член, за употребата на *кого*-формите и за деепричастието), като се правят важни изводи за тяхното състояние. Така при нормата за писане на пълен и кратък член се установява, че за носителите на езика е налице баланс между мнение и езиково поведение. Силното разколебаване при нормата за употреба на *кого*-формите се дължи на разколебаната им функционална стойност в граматичната система, а разколебаването при нормата за употреба на деепричастие е поради ниска самооценка за познаването ѝ и ниска степен на прилагането ѝ в писмен текст. Констатираните резултати при отделните изследвания обосновават вземането на конкретни решения от кодификацията, като при всяка една от тези разгледани норми се отчита познаването и владенето им ход влияние на демографските фактори образование, материално положение и трудова заетост. В отделни изследвания се обръща внимание на отношението на носителите на българския език към задължителността на книжовните норми в електронна среда, като се прави ясно разграничение между официално и неофициално писмено общуване. Разглежда се и ролята на училището като фактор за формиране на отделни езикови нагласи.

Научните интереси на кандидатката в областта на българската граматика също са застъпени в някои от нейни изследвания, като повечето от тях са резултат от работата ѝ по проекта *Нормативна граматика на българския език*, на който е ръководител. Така бива дефинирана нормативната граматика като вид граматично описание в полето на функционалната граматика; обосновава се самостоятелното и независимо описание на формата и значението на езиковите следства в нормативната граматика; дефинират се типове дублетност; определят се функциите на книжовната норма и се доказва тезата, че дублетността е един от основните ресурси за интелектуализация на книжовния език. Приносен характер има представянето на типологията на граматичните норми с отклонения в писмената книжовна практика, като се предлага системен подход към най-

честите отклонения. В изследванията се демонстрира как се прилага чисто формален подход за анализ на конкретни явления от областта на морфологията и синтаксиса. Този формален подход се прилага при разработване на класификации на глаголите в книжовния език, както и при използването на две техники – синтактична конотация и акомодация при описание на различни прости синтактични групи при разработването на нормативна граматика на българския език.

По-ранни изследвания на кандидатката са свързани с участието ѝ в проекта *Сравнителен синтаксис на славянските езици от втората половина на 20. век* с ръководител Ст. Кароляк.

Научните публикации на кандидатката са цитирани в монографии и колективни томове с научно рецензиране (23), както и в нереферирани списания с научно рецензиране (36). Общият брой на цитатите е 59. В него са включени и рецензии за отделни публикации на кандидатката. 3 статии са цитирани в сп. *Български език и литература*, отразявано във *Web of Science*. 2 студии и 1 статия са цитирани в сп. *Slavia Meridionalis*, отразявано в *SCOPUS*, а 5 студии и 18 статии са цитирани в сп. *Български език*, отразявано в *ERIH+*.

Цитираните трудове са общо 30, като обикновено към повечето от тях има по повече от едно цитиране. Посочени са само публикации, които са свързани с процедурата.

Всички изложени факти доказват, че като зрял специалист с натрупан богат опит кандидатката предлага в публикациите си задълбочени изводи и обобщения по много въпроси и има свой съществен принос с конкретни проучвания в областта на историята на граматичната мисъл в България и занимания в областта на теорията на книжовните езици, както и по-конкретно с теми от областта на българската граматика. За мене е особено показателно, че през цялото си развитие като езиковед тя съвсем целенасочено се движи в една посока, като интересите ѝ остават постоянни, за да бъде увенчани с последните ѝ задълбочени пространни публикации.

Внимателният преглед на публикациите на кандидатката ще покаже безспорно, че в някои от тях са били допуснати отделни неточности, което е естествено, като се има предвид, че те отразяват развитието ѝ като научен работник в продължение на близо двайсет години. (За някои от тях аз съм писал на времето като рецензент на по-обемните проучвания, в които тя участва или ръководи.) Положителните резултати от нейните изследвания обаче са много съществени, за което свидетелства и фактът, че трудовете на д-р Р. Станчева са цитирани близо 60 пъти в различни наши и чужди издания.

Затова въз основа на всички изложени факти аз напълно убедено предлагам да се присъди на доц. д-р Руска Събева Станчева академичното

звание *професор* по научната специалност *Български език*. в
професионално направление *Филология 2.1*.

1 август 2022 г.

проф. д.ф.н. Владко Мурдаров